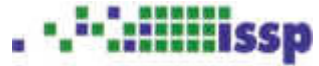

Working Paper:
Porez na dodatu vrijednost-PDV

Autori:
Jadranka Kaluđerović
Institut za strateške studije i prognoze, Podgorica (ISSP)

Institut za strateške studije i prognoze, Podgorica
Biblioteka: *Working papers*

Glavni urednik biblioteke:
Prof. dr Veselin Vukotić

Urednik izdanja:
mr Petar Ivanović

Tehnička obrada:
Institut za strateške studije i prognoze, Podgorica

Dizajn korica:
Nebojša Klačar

Štampa:
Institut za strateške studije i prognoze, Podgorica

Tiraž:
200 primjeraka

© Institut za strateške studije i prognoze, 2002.

Sva prava zadržana. Ni jedan dio ove knjige ne može biti reprodukovan, presnimavan ili prenošen bilo kojim drugim sredstvom, elektronskim, mehaničkim, za kopiranje, za snimanje ili na bilo koji drugi način, bez prethodne saglasnosti izdavača.

POREZ NA DODATU VRIJEDNOST

Crna Gora priprema uvođenje poreza na dodatu vrijednost zajedno sa ekspertima USAID-a i DFID-a. Uvođenje poreza na dodatu vrijednost najvažnija je reforma u poreskom sistemu. Ovaj rad pruža osnovne informacije o porezu na dodatu vrijednost, načinu njegovog funkcionisanja i razlikama koje postoje između ovog poreza i poreza na promet.

*ŠTO JE POREZ NA DODATU VRIJEDNOST I KAKO FUNKCIONIŠE?*³

Porez na dodatnu vrijednost je generalni, potrošački porez, koji je direktno proporcionalan sa cijenom roba i usluga. Prikuplja se u fazama, pri svakoj transakciji ekonomskog lanca i neutralan je.

- Ovaj porez se zove porez na dodatu vrijednost jer se plaća na svakom sukcesivnom stadijumu na kome se dodaje vrijednost proizvodu ili usluzi.
- To je generalni porez jer se primjenjuje na sve komercijalne aktivnosti uključujući proizvodnju i distribuciju proizvoda i pružanje usluga.
- To je potrošački porez kojeg plaća krajnji potrošač. To nije porez kojim se oporezuju kompanije.

³ (napomena: VAT ima tri forme: bruto proizvod, prihodna i potrošačka forma. U ovom tekstu govorićemo o potrošačkoj formi VAT-a.)

- On predstavlja određeni procenat cijene, što znači da je stvarno poresko opterećenje vidljivo na svakom stadijumu proizvodnog i distributivnog lanca.
- To je porez koji se prikuplja u fazama, kroz sistem oduzimanja, gdje osobe koje plaćaju porez (registrovane za plaćanje poreza) mogu od svojih poreskih obaveza oduzeti porez koji su oni platili po osnovu svoje biznis aktivnosti. Svaka kompanija plaća porez na dodatu vrijednost na sve proizvode i usluge koje kupuje, a takođe naplaćuje taj porez na robu koju prodaje. Porez na dodatu vrijednost koji se računa na kupljenu robu naziva se ulazni porez, a onaj koji se računa na robu koja se prodaje naziva se izlazni porez. Na kraju svakog mjeseca ili tromjesečja (ili nekog drugog definisanog perioda), kompanije računaju sav plaćeni porez na promet i sav naplaćeni porez i nadokanđuju razliku.

Ovakav mehanizam osigurava da je porez *neutralan* bez obzira na broj uključenih transakcija.

Primjer sa porezom na dodatu vrijednost od 21%

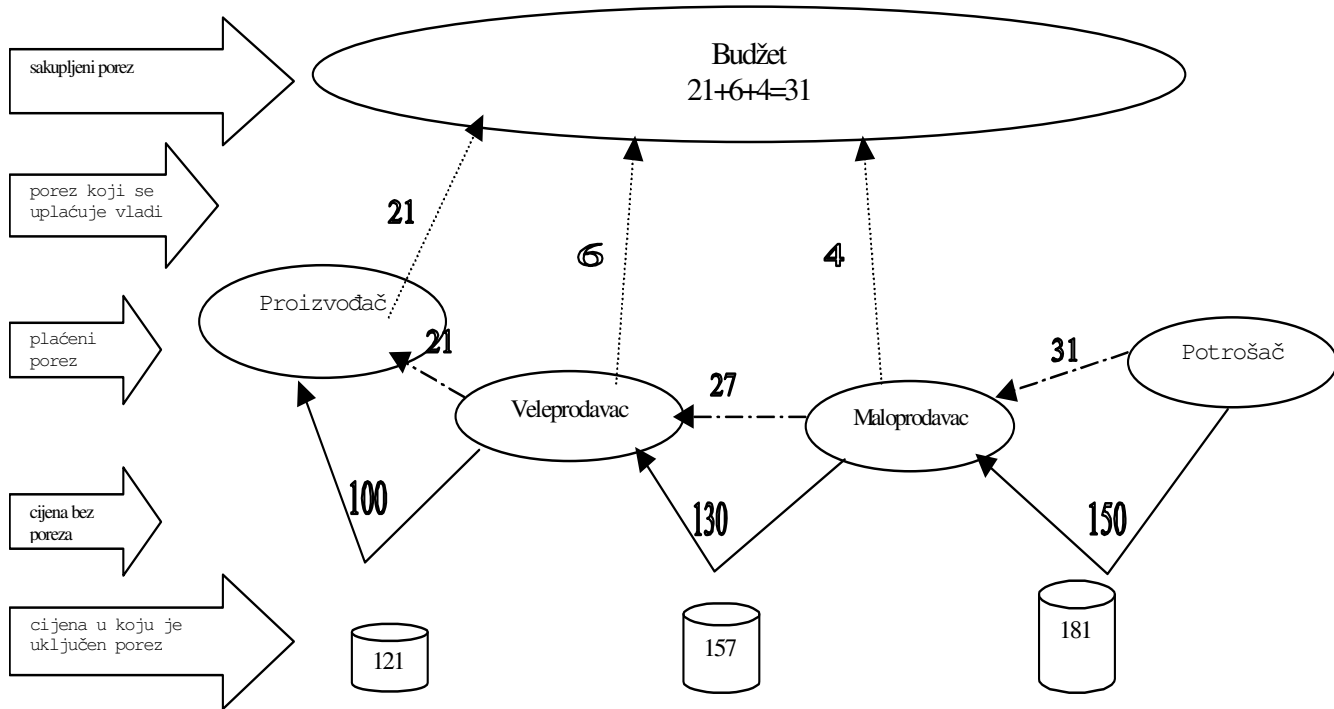
Proizvođač prodaje robu veleprodavcu za 100 DM i naplaćuje 21 DM poreza na dodatu vrijednost na tu sumu (21%). Znači veleprodavac ukupno plaća 121 DM. Zatim proizvođač plaća dobijenih 21 DM, Vladi

odnosno instituciji nadležnoj za prikupljanje poreza (u daljem tekstu zbog lakšeg razumjevanja koristićemo Vlada).

Veleprodavac prodaje robu maloprodavcu za 130 DM i naplaćuje mu 27 DM poreza na dodatu vrijednost (21%), što daje 157 DM sa porezom. Veleprodavac će biti dužan Vladi 27 DM, ali pošto je već platio 21 DM proizvođaču, on će platiti Vladi samo razliku od 6 DM.

Maloprodavac zatim obračunava porez na dodatu vrijednost, na svoju cijenu od 150 DM, što iznosi oko 31 DM. S obzirom da je on već platio 27 DM i stoga treba da plati samo 4 DM.

Krajnji potrošač kupuje robu po cijeni od 181 DM, u koju su naravno uračunati svi porezi. Krajnji potrošač je u stvari onaj koji plaća porez na dodatu vrijednost a kome se to nenadoknađuje. Ali, porez na dodatu vrijednost se sakuplja postepeno, od proizvođača, veleprodavca, maloprodavca koji prikupljaju dio poreza i prosljeđuju ga fiskalnim autoritetima.

OSNOVE PDV MODELA

To je savremen fiskalni model i koristi se u većini razvijenih zemalja u svijetu. Sve zemlje članice Evropske Unije usvojile su VAT zakonsku regulativu. Danas 28 od ukupno 30 zemalja članica OECD su uvele ili planiraju da uvedu porez na dodatu vrijednost na robe i usluge. Naravno, veliki broj zemalja koje nisu članici ni Evropske Unije ni OECD-a koriste ovu vrstu poreza.

Stopa poreza na dodatu vrijednost u Evropskoj Uniji nisu unificirane. Danska i Švedska su se opredjelile za visoke stope (25%) dok je recimo Luksemburg izabrao nisku stopu (15%). Prosječna stopa zemlje Evropske Unije iznosi 19%. Kada su OECD članice usvojile ovaj porez prosječna standardna stopa bila je 12.5%, a sada je 17% sa tendencijama rasta. Švajcarska ima najnižu stopu u Evropi, 5%.

Među zemljama u tranziciji Slovačka i Mađarska imaju najvisočije stope, 25%.

Koja glavna pitanja treba definisati prilikom uvođenja poreza na dodatnu vrijednost?

Broj stopa

Da li će postojati jedinstvena stopa za robe i jedinstvena za usluge ili različite stope i za robe i za usluge? Iako i danas mnoge zemlje koriste različite stope, postoji tendencija u svijetu ka redukciji broja stopa koje se koriste. Najveći broj zemalja u tranziciji koriste dvije stope. Skoro pola zemalja koje koriste ovaj porez koriste jednu stopu, a skoro sve zemlje koje su u posljednje vrijeme uvele ovaj porez opredjelile su se za jednu stopu. Komisija Evropske Unije takođe favorizuje smanjenje broja stopa. Hrvatska koja je uvela porez na dodatu vrijednost 1998. godine opredjelila se za sistem jedne stope, jedne za robu i jedne za usluge.

Visina poreske stope

Uobičajeno je da se koriste različite stope za robe i usluge, i da su stope za usluge niže. Mnogo je lakše ne prijaviti svoje aktivnosti ukoliko se bavite pružanjem usluga nego ukoliko proizvodite ili prodajete robu. Znači manjom stopom na usluge stimuliše se zvanično poslovanje.

Hrvatska ima stopu od 22% na robe i 10% na usluge.

Poreska osnovica

Naredna diskusija bi trebala biti o iznosu prihoda iznad kojih se porez na promet plaća.⁴ To znači da kompanije koje imaju niži prihod od utvrđenog limita su izuzeti od poreza na dodatu vrijednost. U Hrvatskoj preduzeća koja imaju godišnji prihod manji od 50.000 HRK (8.300 USD) ne računaju porez na dodatu vrijednost na svoje proizvode. Naravno ova preduzeća imaju mogućnost da se registruju za plaćanje poreza po VAT principu, ukoliko to žele i ova odluka je najčešće bazirana na informaciji da li se većina roba i usluga prodaje preduzećima registrovanim ili neregistrovanim za ovaj porez. Ali kao minimum, svaki trgovac bi trebao da čuva i arhivira svoje račune.

Svaka fiskalna institucija bi trebala da pravi sopstvenu kalkulaciju i poređenja prilikom određivanja limita, uzimajući u obzir troškove kontrole i dodatne prihode koje bi imali ukoliko bi granicu spustili veoma nisko.

Izuzetci

Uobičajeno je da mali broj roba i usluga su izuzete od plaćanja poreza na dodatu vrijednost u gotovo svim zemljama. U Hrvatskoj, na primjer,

postoji samo nekoliko oslobođenja kao što su zdravstvo, socijalne i slične usluge. Usluge i robe koje predstavljaju izuzetke, trebale bi biti detaljno specificirane u zakonu. To je, na primjer, slučaj sa regulativom Evropske Unije.

Nulto oporezivanje

Ovo je drugo važno pitanje koje bi Vlada trebala da definiše. Nulto oprezivanje se obično primjenjuje kod izvoza ali i kod međunarodnog transporta, nabavki za diplomatske misije. Robe i usluge koje nisu oporezovane trebaju biti detaljno izanalizirane jer mogu imati uticaja na poresku osnovicu, poreske stope, evaziju poreza, prikupljanje prihoda kao i na jednostavnost cjelokupnog poreskog sistema.

ZAŠTO PRELAZITI NA POREZ NA DODATU VRIJEDNOST?

Sadašnja situacija u Crnoj Gori

Crna Gora primjenjuje sistem poreza na promet. Porez je nekada podijeljen, ali se u najvećem broju slučajeva naplata vrši na kraju lanca. Porez na promet nedavno je smanjen.

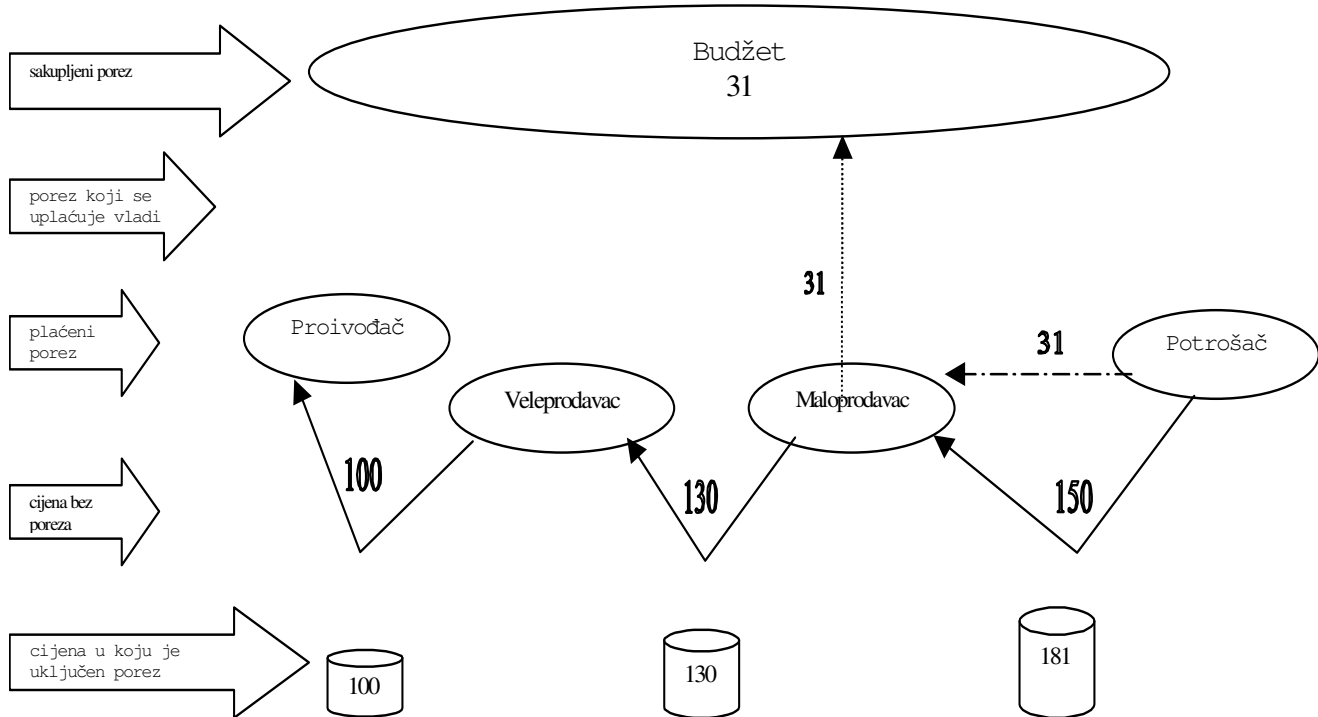
⁴ Promet je najčešći kriterijum, ali se u pojedinim zemljama koriste drugi kriterijumi ili

- Porez na promet roba je 17%, dok je niža stopa za proizvode 8% (na primjer za struju). Ali, dodatnih 2% do 4% treba platiti za vojsku, i dodatnih 2%+2% za penzije i za saobraćaj. Tako da je na kraju ukupan porez na proizvode najmanje 23%.

- Porez na usluge je 9% plus dodatnih 2%+2% koje treba platiti za vojsku i saobraćaj, tako da ukupan porez na usluge iznosi 13%.

- Postoji veliki broj izuzetaka u oba slučaja.

-

U predstavljenom primjeru porez na promet je 21%. Veleprodavac i maloprodavac kupuju robu bez poreza, zato jer će je prodavati kasnije. Finalni kupac plaća porez, ali je držalac plaćenog poreza ustvari maloprodavac koji zatim treba da uplati taj porez Vladi.

Evazija poreza je veoma česta, sakupljanje poreza nije efikasno

Ne može se procijeniti koliko poreza na promet se u postojećem sistemu gubi ili neplaća ali je sigurno da to predstavlja veoma značajnu sumu.

U postojećem sistemu maloprodavac je taj koji izbjegava obavezu uplate poreza Vladi plaćenog od strane krajnjeg potrošača. Poreske institucije nijesu u mogućnosti da prate proizvode do krajnjih korisnika. To je jedan od glavnih razloga neefikasnosti ovog sistema.

Pored toga mnoge robe se u potpunosti kreću ilegalnim kanalima, čime se izbjegava plaćanje poreza

- Kako je Crna Gora mala zemlja sa nekoliko granica, mnogo je robe koje se registruje kao da će se izvoziti, ali ona i dalje ostaje u Crnoj Gori, i time se izbjegava plaćanje poreza.
- Mnogi proizvodi dolaze ilegalnim kanalima i naravno nisu predmet oporezivanja.

Mnoge kompanije vode duplo knjigovodstvo. Fiskalne institucije nemaju mogućnosti i nisu opremljene za kontrolu svake prodavnice. Uvođenje poreskih registar kasa trebalo bi da poboljša efikasnost sistema.

Porez na dodatu vrijednot neće riješiti sve ove probleme

Sistem poreza na dodatu vrijednost omogućiće bolje prikupljanje poreza na robe i usluge koje ulaze legalnim kanalima u zemlju ili koje se legalno proizvode u Crnoj Gori. Skoro sva ostala pitanja (izvoz, nelegalni transport, duplo knjigovodstvo) će i dalje biti prisutna i trebaju se riješiti poboljšanjem kontrole ili nekim drugim mjerama.

Ali, sistem poreza na dodatu vrijednost će omogućiti prikupljanje poreza od uvoznika, proizvođača, i uključiti sve u lanac i obavezati ih za dalju naplatu poreza.

Koju standardnu stopu izabrati?

- Tendencija bi mogla biti da se stavi što veća stopa jer je ovaj porez najefikasniji porez u Crnoj Gori (sada porez na promet predstavlja oko 60% ukupnih javnih prihoda). Ali i bez usvajanja neke veće stope, budžetski prihod će biti veći nego u postojećem sistemu (prikupljanje je mnogo efikasnije). Porez na dodatu vrijednost i porez na promet su

veoma neprijatan porezi zato jer oni dotiču svakog kupca bez obzira da li je on bogat ili siromašan. Fiskalni sistem u Crnoj Gori pravi veoma malu razliku između siromašnih i bogatih. Takvu tendenciju ne bi trebalo nastaviti u budućnosti.

- Situaciju u Srbiji bi takođe trebalo uzeti u obzir. Srbija je nedavno uvela jedinstvenu poresku stopu za usluge i robe, 17%. Dodatnih 3% treba platiti za armiju, što ide u federalni budžet. Poreski sistemi Crne Gore i Srbije su uglavnom nezavisni, velika razlika u poreskim opterećenjima može dovesti do određenih promjena. Jer, svaki potrošač samostalno donosi odluke o tome gdje kupuju robu i usluge.

Da li će uvođenje ovog sistema dovesti do inflacije?

Ukoliko Crna Gora odluči da u sistemu poreza na dodatu vrijednost usvoji stope koje su na nivo onih koje se sada primjenjuju, jedini uticaj poreza na dodatu vrijednost će biti bolja kolekcija koje će obavezati više kompanija da plaćaju VAT. Ukoliko prodavci koji djelimično ili cjelokupno posluju preko sivog tržišta budu željeli da održe svoju maržu na istom nivou, može doći do povećanja cijena. Ipak, s obzirom da su cijene u velikoj mjeri na nivou kao i u mnogim drugim zemljama, povećanje cijena kroz VAT dovelo bi mnoga preduzeća u neodrživu poziciju.

Ukoliko Crna Gora pojednostavi poreski režim, smanji izuzetke, poveća (ili smanji) standardne stope, to će imati automatski ali jednokratno, u jednom navratu, uticaj na cijene. Do sada, nikakve brojke nisu spominjane. Ekonomska teorija i praksa kaže da odgovor na pitanje da li će uvođenje poreza na dodatu vrijednost dovesti do inflacije, zavisi i od faktora koji su izvan poreskih reformi. Odlučujući faktori su stepen razvijenosti tržišnih mehanizama, kretanja i promjene u ekonomskoj politici, faza ekonomskog ciklusa u kojem se ekonomija nalazi u momentu uvođenja, politika prihoda i mnogi drugi psihološki faktori

Iskustva drugih zemalja-Hrvatska

Porez na dodanu vrijednost i porezna evazija

Predrag Bejaković

Modernizacija porezne strukture podrazumijeva u prvom redu uvođenje u sustav onih poreznih oblika koji postoje u svim suvremenim fiskalnim sustavima. Porez na dodanu vrijednost (PDV) ima među tim poreznim oblicima posebno važnu ulogu. Vrlo često se u razmatranjima oko porez na dodanu vrijednost naglašava da se primjenom tog poreza gotovo u potpunosti onemogućava porezna evazija. Kao i drugi ekonomski fenomeni koji se događaju "u sjeni" službenog gospodarstva, porezna se evazija često miješa s poslovnim prijevarama ili provalama, kao samo jedan od oblika kriminalnog ponašanja. Ipak, u odnosu na navedene radnje kod evazije postoji bitna razlika, jer se njome oštećuje posebni ekonomski subjekt: država i državna tijela. Utvrđivanje pojavnih oblika i opsega porezne evazije nije nimalo lagan zadatak. Ostvareni uspjeh koji se nastoji postići ovisi o zemlji koja se analizira i o oblicima porezne evazije koji se želi obuhvatiti. Neposredan utjecaj na javljanje i razvoj porezne evazije ima porezna struktura. Način na koji su nadležne vlasti odredile poreznu strukturu u društvu utječe značajno ne samo na obujam porezne evazije već i na oblike u kojima se ona javlja. Porezna struktura može biti i glavni uzročnik odbijanja poreznog obveznika da se povinuje odredbama poreznih

vlasti. U odnosu na poreznu evaziju, potrebno je pojednostaviti porezni sustav da bi on bio obuhvatniji i pravičniji.

U Francuskoj su nadležna tijela provela detaljniju kontrolu poreznih obveza i procijenili evaziju PDV-a. To je provedeno na sljedeći način: koristeći podatke iz nacionalnih računa bio je izračunat iznos PDV-a koji je bio stvarno prikupljen; nakon toga uzimajući u obzir pojedine stavke input-output tablica nacionalnih računa bio je procijenjen iznos PDV-a koji je mogao biti teoretski prikupljen, te je nastala razlika između stvarno i teoretski prikupljenog iznosa bila neprikupljeni PDV. Da bi se točno ustanovilo koliko od toga je iznos porezne evazije potrebno je od neprikupljenog PDV-a oduzeti zakonska izuzeća, umanjenja i zaostatke koji proizlaze iz zakonskog određenja PDV-a. Ustanovljeno je da evazija PDV-a iznosi manje od jedan posto BDP-a i da je tri četvrtine evazije ostvareno u trgovini, a preostalo u hotelima i ugostiteljskim objektima, te u pružanju osobnih usluga. Najveći dio prijevara s PDV-om događa se kod prodaje krajnjim korisnicima, odnosno kupcima u širokoj potrošnji. Tada se kupac i prodavač prešutno dogovaraju da u prodanu robu ne uključuju djelomično ili u cjelini iznos PDV-a. Prešutno izbjegavanja PDV-a najviše je prisutno u graditeljstvu i u održavanju i popravljanju osobnih automobila. Postoje i drugi načini izbjegavanja PDV: manipuliranje poreznim stopama ili krivim prikazivanjem dokumentacije prodaje ostvarene na domaćem tržištu ili u izvozu, zloupotrebom i iskrivljavanjem pravila o poreznim umanjenima i slično.

SAD su uz Australiju jedna od rijetkih zemalja koje nemaju PDV. Tamošnji zastupnici tog poreza ističu da je u odnosu na obični porez, evazija osjetno manja: kupac podnosi izvještaj poreznim vlastima s namjerom da ostvari umanjivanje poreza, dok će prodavač koji plaća porez na dodanu vrijednost vjerojatno podnijeti točnu prijavu. Protivnici PDV-a naglašavaju da je on vrlo regresivan i da jako pogađa dijelove društva slabijeg materijalnog položaja, a ostavlja mogućnost za javljanje evazije.

Iako porez na dodanu vrijednost sigurno mijenja cijene koštanja roba i usluga, on postaje sve značajniji posredni porez u većini razvijenih industrijskih zemalja. Dok je dugoročno vrlo teško u potpunosti izbjeći njegovo plaćanje, u određenom kraćem vremenskom razdoblju moguće je djelomično ili u cjelini postići da se taj porez ne plaća. Opseg evazije ovisi o motiviranosti ljudi da izbjegavaju PDV (koja je određena visinom porezne stope, mogućnosti da se bude uhvaćen u poreznom prekršaju i visinom moguće kazne) s jedne strane, i razvijenosti i pripremljenosti porezne uprave s druge.

Dodatci

Dodatak I

PREGLED GLAVNIH POREZA (POREZA, AKCIZA, NAKNADA, CARINA) KOJE SE KORISTE U CG PRIJE PORESKE REFORME

	Predmet oporezivanja	Poreska stopa	Poreski obaveznik	Poreska osnovica	Glavna oslobadjanja i izuzimanja
Akcize	Naftni derivati	15% to 70%			
	Duvan	10% to 70%			Proizvodi za izvoz su izuzeti. Proizvodi za nevladine ili slične organizacije su izuzeti
	Pića, uglavnom alkoholna, kafa	5 to 50%	Prodavac ili uvoznik	Prodajna cijena	Akcize plaćene za međuproizvode bi trebalo oduzeti
	Luksuzni proizvodi: nakit, mobilni telefoni, auta	20% to 30%			
Porez na promet roba		8% ili 17%			
	Proizvodi i uvoz namijenjeni za finalnu potrošnju u Crnoj Gori	<p>dodatnih 2 do 4% poseban porez za vojsku</p> <p>dodatnih 2%+2% poseban porez za penzije i transport</p>	Prodavac, uvoznik	Prodajna cijena roba uključujući akcizu	Izvezeni proizvodi, proizvodi za diplomatiju, humanitarne organizacije, lijekovi i medicinska sredstva, neke vrste hrane, neki udžbenici i sredstva za obrazovanje, neke publikacije, neka oprema, mašine za farme, neke polovne robe
Porez na promet usluga	Sve usluge pružane uz nadoknadu u Crnoj Gori	<p>9%</p> <p>dodatnih 2%+2% poseban porez za penzije i transport</p>	Usluge koje se pružaju uz nadoknadu	Nadoknada	Izvoz i uvoz koji se pružaju u inostranstvu, zdravstvena zaštita, socijalni benefiti i usluge crvenog krsta, usluge koje se pružaju u nauci, kulturi, obrazovanju, usluge koje pružaju država i lokalne vladine agencije, religijske organizacije, diplomatske i konzularne misije itd.
Carine	Neki uvezeni proizvodi	<p>do 15%</p> <p>i 1% carinske deklaracije</p>			

Porez na međunarodni transport	Prihodi od prevoza roba ili putnika koji su izvršili nerezidenti kroz Crnu Goru	+/-10% zavisno od "odgovarajućeg"oporezivanja rezidenata SRJ u državi koja je prevoznik	Nerezidenti SRJ koji prevoze putnike i robe za nadoknadu	Prihodi od poreza putnika i roba. Porez se plaća davaocu usluga	Nisu navedeni
Porez na dobit	Profit kompanije	20%	Sva domaća i strana preduzeća koja su registrovana u Crnoj Gori	Profiti izračunati po federalnoj računovodstvenoj regulativi	Nova korporacije su izuzete za period do 72 mjeseca od dana registracije
Naknada za korišćenje kom. dobara od opšteg interesa	Preduzeće	do 5%		Raspoloživa plata	
Porez na lična primanja	Plate, prihodi od poljoprivrede, samozaposlenost, izdavačka i druga prava, prihodi od stvarne imovine, kapitalni dobici i ostalo	Progresivne stope od 10% do 40% Za plate 31% na raspoložive plate koje direktno uplaćuju poslodavci	Lična primanja	Prihodi u novcu ili drugim oblicima	Primanja zaradena od strane zaposlenih u obavljanju usluga za stranu diplomatiju i konzulate, međunarodnih misija i organizacija, zvanični i ekspertske poslovi na programu UN
Porez na imovinu	U slučaju prenosa vlasničkih prava, dugoročnog zakupa, upotrebe opštinske teritorije	Obično od 0.1 do 0.5% tržišne vrijednosti. za prenos realne imovine, nasljedstvo i poklone :2% tržišne vrijednosti	Svi rezidenti i nerezidenti koji su vlasnici nekretnina, donacija ili poklonjene imovine, ili prodavci ili prenosioci prava na imovinu	Tržišna vrijednost, ukoliko nije određeno zakonom	Nijesu navedeni u zakonu

DODATAK II

Stope PDV-a u zemljama EU

	Knjige	Standardna stopa
Austria	10 %	20%
Belgium	6%	21%
Denmark	25%	25%
Finland	8%	22%
France	5.5%	20.6%
Germany	7%	16%
Great Britain	0%	17.5%
Greece	4%	18%
Ireland	0%	21%
Italy	4%	20%
Luxemburg	3%	15%
Netherlands	6%	17.5%
Portugal	5%	17%
Spain	42%	16%
Sweden	25 %	25%

DODATAK III

Stope PDV-a u zemljama koje nisu članice EU

	Books	Standard rate
Bosina - Hercegovina	10%	
Bulgaria	20%	20%
Czech Republic	5%	22%
Estonia	5%	18%
Macedonia	5%	
Georgia	20%	20%
Hungary	12%	25%
Ireland	14%	24.5%
Latvia	18%	18%
Lithuania	18%	18%
Norway	0%	23%
Poland	0%	22%
Russia	0%	20%
Slovakia	6%	25%
Slovenia	8%	19%
Switzerland	2.3%	7.5%
Ukraine	20%	20%

